

պարպեցի։ Բայց վարդանին աղաղակը
չէր դադարեց, ու երթալով աւելի մօտէն
կուգար ինծի։

— Գիւսկա, Հարօ՛, դիմկու...

Անգամ մըն ալ դարձայ իրեն։ Վար-
դան արիւնլուայ գետին վրայ կը թո-
թուրտար, իր կարմրած աչքերը խելա-
յեղօրէն ինծի սեւեռած։ Մէկ կողմէն հրա-
ցանա լեցնելով՝ իրեն ըսի։

— Սպասէ՛, հոգի՛ս, սպասէ՛ որ իս ալ
գարնեն, շուտով կը հասնիմ ետեւդ...

Բայց վարդան կը կրկնէր իր միակերպ
աղաղակը, և անհնարին ճիգեր կ'ընէր
հոգին վրայ գէպի իս շարժելու։

Ալ չէի լսեր։ Աչքերս կը մթննային
վառօղին ծուխէն, ականջներս խուլցեր
էին հրացանաձգութեան անվերջ որոտէն։

Յանկարծ դադար առնել սուրպուեցայ։

— Վարդան իր արիւնաշաղկապ մարմնո՛ւ
վը քաշկուտուելէն քովս էր հասեր, և իր
հոգեվարքի կենսասպառ ձեռքներովը
թեւէս կը բռնէր։ Հրացանս վար դրի պահ
մը, գրկեցի վարդանը, և իր շրթներուն
սեղմեցի ջերմեռանդ շրթներս։ Բայց ա-
նիկա վեր առաւ գլուխը իմ գրկէս, և ի-
րեն մնացած վերջին խեղդուկ շունչովը
ինծի ըսաւ։

— Գիւսկա, Հարօ՛ ջան, առջիդ քաշէ՛,
պատնէշ ըրէ՛ դիակս...

Ալ գլուխը գետին գարկաւ, անկեն-
դան։

Հրացանս անոր վրայ դրած կը կրա-
կէի հիմա։ Իմ պատնէշս էր ալ վարդա-
նին դիակը, որուն կուգային միտիլ ինծի
սահմանուած գնտակները։ Չեմ գիտեր զեռ
որչափ ատեն տեւեց ասիկա։ Մեր միւս
ընկերները մէկիկ մէկիկ դադարէր էին կրա-
կելէ, ու միւս մինակ մնացի պաշտելի
պատնէշիս ետին, մինչև որ գիշերը իջաւ,
կուրցուց ամէն բան, և թշնամին լոնց
վերջապէս։

Այն ատեն ոտքի ելայ, շարկեցի վար-
դանի պատնէշ դիակը, ու անոր նուիրա-
կան բեռին տակ՝ սգաւոր ու յաղթական՝
լեռն ի վեր վաղցի, խաւարին մէջէն...

Ստրկեմ Պարբեհան

Շատ կարեւորեց որ դարդեր էր քաշել
խեղճ Մարիան մինչև այն սարսափելի
գիշերը, որի հետ ես ծանօթացրի ընթեր-
ցողին։

Տան վեց տարեկան հասակում նէ ար-
դէն զրկւած ծնողներից իր տառնեկու
տարեկան եղբոր հետ՝ ստանում է իր ծնող-
ներից իբր ժառանգութիւն մի հին խրճիթ,
մի քանի ակօսամէջ հող, բայց այդքան
էլ մշակող չկար։ Հեռու բարեկամները
խօսքերով միայն մասնակից եղան նրանց
վիճակը բարուհիւր համար։ Խորհուրդ
տուին խրճիթը փակել, վանիւկին տալ
ուսման, իսկ իրեն՝ Մարիային ծառայու-
թիւն մտնել, որ և կատարեց նէ։ Եղբորը
տարաւ Մօսկվա և տեղ գտնակարի մօտ,
ինքը մտաւ ծառայութեան մի հարուստ
գիւղացու մօտ։

Նէրա կենցաղավարութիւնը շատ վատ էր
աղանների մօտ։ Նէրա վրայ էր ծանրանում
դաշտային աշխատանքը, դեռ գիշերն էլ
հանգստութիւն չուներ, տիրոջ ամենուկն
էր պահում, բայց և այնպէս նէ որոշել
էր մնալ մի տեղ, մինչև որ վան'կան մարդ
կը դառնայ, սակայն վան'կան չէր ար-
դարացնում նէրա յոյսերը։ Դժուր, կոպիտ,
արատաւոր հակումներով, մի անգամ չէր
փախել իր խօզեալնի մօտից, յետոյ սկսեց
օդի խմել և այն ժամանակ, երբ կարող
էր լաւ ոռնիկ ստանալ, խօզէինի (տիրոջ)
մօտից բոլորովին հեռացաւ և գալով Լիպ-
կի՝ այն դրութեան մէջ, որ մինչև ան-
գամ համագիւղացիք երկար ժամանակ չէին
կամենում ընդունել իրենց հասարակու-
թեան մէջ։ Մարիան, արտասուները աչքե-
րին՝ թողեց իր տեղը և մինչև գետին եր-
կրպագութիւններ անելով, հազիւ հազ
ստացաւ իր հողը հասարակութիւնից, ու
րին տիրապետում էր նէրա հայրը, և մի

կերպ կարգի բերեց իր խեղճուկ տնտեսութիւնը:

Բնակութիւն հաստատեց իւանը իր հայրենի տան մէջ, և սկզբում, թւում էր թէ, գործի է ձեռնարկել: Մարիան հանգստացաւ, ուրախացաւ, սակայն ներս ուրախութիւնը երկար չ'տևեց: Իւանը երկու, երեք օրով կորչում էր, և վերադառնում էր տուն առանց կօշիկի, երբեմն առանց գլխարկի: Շատերը խորհուրդ տւին Մարիային ամուսնացնել նրան, բայց իւանը լսել անգամ այդ մասին չէր ուզում:

— Դա կը լինի մի տեսակ գերութիւն, պատասխանում է Մարիային: Այժմ ես ազատ կողակ եմ. ինչ որ կամենում եմ, այն անում եմ, ուր կամենամ կը գնամ. իսկ այն ժամանակ նստիւր կնոջ պարեզօտի տակ. դու չը լինէիր այստեղ ես չէի էլ ապրի:

— Իսկ դու ո՞ր կը գնայիր, դժբաղդ, հարցնում էր Մարիան, որը, չ'նայած իր եղբոր արատներին՝ սիրում ու խղճում էր նրան:

— Ուր աչքերս տեսնում են, Հոգը հօշիվով մի տեղ չի զարկած: Հրէն, մեր ծերունի պապը, թափառում է ողջ աշխարհում:

— Պապը ուխտատեղերն է գնում: Նա սուրբ մարդ է, խիստ և ազգու կերպով պատասխանեց Մարիան:

— Ես այն ժամանակ բոլոր ուխտատեղիներն կը գնայի, որքան փող հաւաքէի: Սխտաւորներին ամեն բան տալիս ես: Ամբողջ աշխարհը կը շրջէի, իսկ ահա այստեղ սպասիր և հինգ կօպէկով գարշապար կարիր: — Այդպիսի խօսակցութիւններ յաճախ էին տեղի ունենում ըրոջ ու եղբոր միջև. վերջապէս Մարիամը ձեռքը շարժեց նրա վրայ:

Ժամանակը անցնում էր: Իւանը մտաւ քսան երեք տարու մէջ, Մարեան — քսան վեց: Իւանը իւրաքանչիւր յարմար առիթի՛ն հարբում էր. Մարիան աշխատում էր՝ ձեռքերը չը ծալելով. իւր մասին նէ երբէք չէր մտածում: Մարդու գնալու մասին իսկի չէր էլ մտածում: Ներս ձեռք

խնդրում էին որբեր ունեցող այրիները, սակայն ուրիշների մանուկների խնամատարութիւնը չէր հրապուրում աղջկանը, և աշխարհիս այն սահմանում, որի մէջ նէ ապրում էր, կուգէր միալ ց'խորին ծնութիւն:

Երեան եկաւ Լիպկայում մի գինւոր — պնասէր մարդ, որը իր գինւորական ծառայութիւնը վերջացնելով եկել էր ըրոջ մօտ՝ իր բացակայութեան ժամանակ մարդու տւած: Նրա երեան գալով Լիպկայում սկսեց այնպիսի ուրախութիւն, քէֆ, որպիսին Լիպկայի երիտասարդութիւնը չէր տեսած մինչև ցայսօր: Թէ երգեր երգելու, թէ հարմոնիայի վրայ նուագելու մէջ գերազանցում էր բոլոր գինւորներին, իսկ ծափ էր տալիս այնպէս, որ կ'ասես թէ գետինը ոտքերի տակ պտտում է:

Մի անգամ երեկոյեան դուրս եկաւ խրճիթից և Մարիան — նայելու Մօսկվայի պնասէրին: Մօսի տեց գինւորը հանգըստանալու խրճիթի մօտ շինած նստարանի վրայ, ուր հաւաքեց շէնի ժողովուրդը: Այդ ժամանակ մօտեցաւ Իւանը և խօսակցութեան մէջ մտաւ նրա հետ, որից գինւորը տեղեկացաւ, որ Իւանը ըրոյր ունի, որ նէ մօտ հարիւր բուրլի դրամ ունի, և իր հարազատ եղբորը մի գրօշ անգամ չի տալիս, իր օփաթի համար է հաւաքում:

— Հապա էլ ինչո՞ւ չես ինձ հիւր կանչում քեզ մօտ, հարցրեց նրան գինւորը:

— Քրոշտ պէտք է հարցնել: Նէ դա ժան է, խիստ է, և կեսանք է վարում կրօնաւորական, իսկ ես՝ մեղաւոր մարդ եմ, խմել սիրում եմ... Նէ կշտամբում է ինձ նրա համար որ ես գնում եմ և ուրիշ գիւղեր, ոտնամաններ կարկատում, և ինչ որ ձեռքս է ընկնում՝ քէֆի տալիս:

— Ինչո՞ւ հէջ մի անգամ փողոց չի դուրս գալիս ըրոյդ...:

— «Երեալ» չի սիրում և զարդարանք էլ չունի, իսկ մեզ մօտ պնակը առաջի տեղն է բռնում: Հրէն նէ կանգնած է, և Իւանը մատնացոյց արեց գէպի այն կողմը, ուր միմյակ կանգնած էր աղջիկը. և միւս օրը երկկոյեան այդ առթիւ ներս

հետ խօսակցութեան մէջ մտաւ։ Դժնահայեաց և խիստ գէպի իր անձը՝ Մարիան սիրով չէր պատասխանում անձանօթ մարդու հարցերին և ընդունեց նրան միայն եղբոր ներկայութեամբ։

Հասաւ աշխատելու ժամանակը։ Մարիան աշխատում էր երկուսի տեղ, իսկ նր գնացել էր ուրիշների մարգագետիններ խոտը հնձելու, որովհետեւ համագիւղացիները նրան չէին տանում աշխատանքի, ասենք զիւղում մնալն էլ հաշիւ չէր նրան։ Զինուորը՝ իր բոլոր փողերը ծախսելուց յետոյ, այլ ևս նրան պատուել անկարող էր և պատրաստեց Մօսկվա վերադառնալու։

Հնձում էր Մարիան հաճաբը հեռու ակօսամէջում։ Երեկոյացաւ։ Արեգակը խոնարհեց՝ երկնականաբար հագցնելով կարմիր, ինչպէս ծիրանափայլ հրդեհ, լոյսով։ Հնձում է Մարիան շտապով, ընկնում է գլխից աղլուխը, երկար ծամը զգզգել է մէջքին։ Հնձում է, չը շտկելով և, չի՝ տեսնում, որ անտառից դուրս եկաւ զինուորը և ուղղեց դէպի ներս ակօսամէջը։ Երեկոյց Մարիան, և պայծառ կարմիր գոյն ստացան ներս թշերը։ Արագութեամբ գլխին գցեց աղլուխը, վար գցեց շրջազգեստը (юбка) և նորից շարունակեց աշխատել։

— Աստուած օգնական, Մարիա Պետրովնա, — ասաց նա։

— Ետերհակւ ևմ, — պատասխանեց Մարիան, գործից չըյետ մնալով։

Զինուորը նստեց մի կոյտ խուրձերի վրայ, որոնք թափւած էին Մարիայի կողքին։ Նէ շտապով հնձում էր, նրա վրայ ուշադրութիւն չը դարձնելով։

— Դուք, կարծեմ, բարկանում էք ինձ վրայ, կամ չէք կամենում ինձ հետ խօսել, ասաց զինուորը։

— Բարկանալու առիթ չ'կայ ձեր վրայ, իսկ խօսալու ժամանակ չունիմ, լըջու թեամբ պատասխանեց Մարիան։

— Կարելի է, ձեր հասարակութիւնից էք վախճնում, դա աւելի քան տարօրինակ է։ Դուք արդէն հասած աղջիկ էք,

ծնողներ չունիք։ Նշանակում է, ձեր կամքին էք։ Ինչո՞ւ ժամանակ չ'անցկացնել իր բաւականութեան համար։

— Բաւականութեան ժամանակը չէ, Ալէքսէի Խանովիչ... Ինքներդ տեսնում էք. և՛ խոտը ցաղելու, և՛ հաճաբը հասնելու ժամանակ է։ Ես անձնական գործեր շատ ունիմ, դեռ ուրիշներից էլ վերցրել եմ։

— Անգութ սիրտ ունիք դուք, Մարիա Պետրովնա, հառաչեց զինուորը։ Ես եկել եմ ձեզ մօտ մի կարեւոր գործի մասին խօսելու։

— Դուք Բնչ գործ ունիք ինձ վերաբերեալ, — հարցրեց Մարիան։

— Ցանկանում եմ ամուսնանալ ձեզ հետ օրինաւոր պսակով, խօսքը վեր վարեց, երկար չը մտածելով, Ալէքսէյը։

Մանգաղը ընկաւ Մարիայի ձեռից։ Լայն բացած աչքերով նայում էր Ալէքսէի վրայ։

— Ինչո՞ւ այսպէս լուռ եք, Մարիա Պետրովնա, կամ՝ գուցէ, չէք հասկանում ինձ։

— Ես այլ կերպ չեմ հասկանում ձեր խօսքերը, բացի հեզնութիւնը, — վրայ բերեց Մարիան։ Դուք ընդամենը երկու շաբաթ է, ինչ ճանաչում էք։ Ես գեղեցիկ չեմ, պճնազաղդ ես չունեմ, ինչո՞վ եմ ես ձեզ դուր եկել...

— Ախ, Մարիա Պետրովնա, միթէ ինձ գեղեցկութիւնն է պէտք։ Դուք համեստ, պարկեշտ աղջիկ էք, տնային, աշխատաւոր, էլ ինչ։

— Նշանակեցէք, ով ինձանից աւելի փոքր ու գեղեցիկ է, իսկ ինձ... Թողէք։

— Մարիա Պետրովնա, տաք սկսեց զինուորը։ Այնպիսի սէր եմ տածում դէպի ձեզ, որ անուշ ընից ու կերակրից զրկուեցի։ Որոշեցէք իմ բաղաւթ, թէ չէ՝ ես կորստի կը մատնեմ, կը գնամ Կովկաս, կամ Թիւրքերի մէջ... — Մաստիկ բարախում էր Մարիայի կուսական սիրտը, որը մինչև այժմ չէր լսած աղպիսի խոստովանութիւններ, իսկ զինուորը շարունակում էր խօսել իր ծրագրերնիր մա-

սին.... և՛ խօսում էր այնպիսի պերճա-
խօսութեամբ և համոզեցուցիչ, որ Մա-
րիան լսեց նրան, ինչպէս կը լսէր անա-
պատականը շիկահաւ — Թոնիկին : Բայց
և այնպէս զինուորի խարուսիկ խոստում-
ները չը խեղդեցին ներս մէջ կարեկցու-
թեան զգացումները դէպի իր դժբախտ եղ-
բայրը :

— Եթէ ես համաձայնեմ ձեզ առնելու,
ինչ անենք այն ժամանակ իւանին, ամօթ-
խաժութեամբ հարցրեց նէ :

— Կ'ամուսնացնենք և կը թողնենք այս-
տեղ տունը կառավարելու : Տնակը ես կար-
գի կը բերեմ, հարսանիքին կ'օգնեմ և
թո՛ղ ապրի իր կնոջ հետ, իսկ մենք կ'գնանք
Մօսկվա :

— Ինչու Մօսկվա :

— Ես աչքի առաջ ունիմ լաւ պաշ-
տօն այնտեղ : Կը հաստատեմ, և այնտեղ
« պատուաւոր խնջոյցով » և մեր հարսա-
նիքը...

Հարսանեաց հանդէսը կը կատարենք
Վերափոխման տօնից յետոյ, եթէ միայն
փող կը տան առաջուց. իսկ եթէ չ'տան,
ստիպւած պիտի յետաձգել մինչև առա-
ջիկայ ուտիքը :

— Իսկ որքան փող է հարկաւոր հար-
սանիքին, — հարցրեց Մարիան :

— Պարտաւորական տասը սիրուն կար-
միրներ, — ասաց Ալէքսէյը :

— Մարիան մտածմունքի մէջ ընկաւ...

— Ինչու այդքան շատ, ասաց նէ :

— Ես շատ ծանօթներ ունիմ, նրանց
միջոցով ես և տեղ կը ստանամ : Պէտք է
բոլորին էլ հիւրասիրել, պատւել, իսկ լաւ
խնջոյց այդ փողով չէ կարելի սարքել...

— Ինչ խնջոյց, միայն Աստուծոյ օ-
րէնքով պահպանեց...

Մարիան կրկին խորասուզեց մտած-
մունքի մէջ... Ներս մէջ տեղի ունէր
կռիւ....

— Տեսնում եմ, Մարիա Պետրովնա,
որ դուք կասկածում էք իմ վրայ : Աս-
տուած ձեզ հետ. կը գնամ կովկաս և
այնտեղ կը՞ղնեմ իմ անհանգիստ գլուխը :
Մնաց բարեհաւ, լինիք բաղդաւոր — և գին-

ւորը գնաց միջասահմանով՝ առանց յետ
նայելու...

— Ո՛չ, ո՛չ — նրա ետեից վազեց աղ-
ջիկը, — հաւատում եմ քեզ, Ալէքսէյ, ու-
չինչ քեզ համար չեմ խնայիլ, միայն ինձ
մի՛ խաբիլ, մեղք կը լինի քեզ :

— Ահա հնարեց — կը խաբեմ, մի՛թէ
վրաս խաչ չ'կայ, մէկ էլ ի՞նչ համար
չեմ վերցնում, այլ հարսանիքի :—

Ուրախ, բաղդաւոր, երջանիկ, Մարիան
զրկեց իր խօսնայրին, և ներս գուրգուրած
դրամները մտան զինուորի գրպանը : Միւս
օրը, առաւօտեան վաղ, նա գնաց երկա-
թուղու կայարանը, խոստանալով գրել
ամենակարճ ժամանակում, երբ Մարիան
պէտք է ժամանէ Մօսկվա : —

Քրդ. ԱՍՏՈՒԽԱՍՏՈՒ ԲԵԿ-ՅՈՎ.

Շարայարիկ

Ա Ն Ա Ն Ք Է

2.

Փառանձեմի և Գնէլի ամուսնութիւնը
օրուան դէպքն էր Հայաստանի մէջ, և
նկատուեցաւ մեծ դէպք մը : Բոլոր պա-
րագաներն ի նպաստ էին այս ամուսնու-
թիւնը նշանակալից ընելու : Պատկառուած
ու չհասկցուած նախարար մը որ կը խը-
նամենար մեծ սեպուհի մը հետ, հարուստ
ու Հոռոմայեցիներէ պաշտպանուած, այս
միութիւնը կրնար հաւասարակշռութիւնը
կորսել ընկերութեան մէջ : Ու Հայաստա-
նի մէկ ծայրէն միւսը կը խօսուէր այս
ամուսնութեան վրայ ու կը մեկնուէր :

Նախարարները, մանաւանդ անոնց որ
դիրքի ու ձկտումներու տէր էին, հետե-
ւանքներուն կը սպասէին այս դէպքին՝
զոր կը նկատէին դիւանագիտական : Ի-
րենց նախընտրելի էր որ Գնէլ դրացի
աշխարհներէն մէկուն օրիորդը առած ըլ-
լար, քան Սիւնեաց կամ ուրիշ ո՛ր և է
մէկ նախարարութեան : Իսկ իրենց մտքին
մէջ մեծ սեպուհն ուրիշ կերպով չէին կրը-